

A Jászkun szabadság jogi szabályozói (részlet egy készülő kismonográfiából) I. rész

A Jászság külön tájegység a nagy magyar Alföldön a földrajzosnak, külön jogokkal felruházott terület a jogtörténelemnek. Olyan terület, táj, népesség, amelynek a környezettől eltérő voltát soha senki nem tagadta. Maguk a terület lakói pontosan ismerik a Jászság határait, elkülönítik magukat a nem jászoktól. Hasonlóan nyilatkozhatunk a két Kunságról. Visszatekintve a két etnikum – jászok, kunok – történelmére, kimondhatjuk, hogy a közös megnevezésükre alkalmazott jászkunok kifejezés az 1745-ben engedélyezett jászkun redempció után terjedt el, s nem etnikai összeolvadásukat, hanem a redempció által megteremtett jogi közösségüket jelentette meg, ami a jászkun autonómia keretében teljesedett ki.

Mivel a jászkunok életvitelét autonómiájuk sajátos és egyedi vonásai különböztették meg a kerületeken kívüli társadalmi környezettől, írásomban kísérletet teszek a sajátos jászkun szabadság különös és egyedi vonásainak feltárására. Természetesen sem az egyedi sem a sajátos nem önmagában létező jelenség, létezésüket más társadalmi csoportokban lezajlott folyamatokhoz hasonlítva, a viszonyítási pontok feltárásával a történelmi folyamatokba ágyazottan szeretném bizonyítani. A szakirodalom a korábbiakban már feltárta, hogy a jászok és kunok történelmében a szabadságtudat mindenkor erős összetartó, koordináló erőt jelentett. Mindez kimutatható a szabad kerületbe szerveződés időszakában éppúgy, mint a kerület eladatása és népének jobbágyorba kerülése időszakában, és a redempció után is. A jászkunokéhoz hasonló jelentőséggel bírt a szabadság és autonómia az erdélyi székelyek körében. Talán nem véletlen, hogy a szabadság és egy népcsoport fogalmi összekapcsolása megjelent Egyed Péter fogalomalkotásában. Egyed a „székely szabadság” kifejezést társadalmi szimbolikának tekinti.

A társadalmi együttélés helyi szabályozóinak, a települési és népcsoporti statutumoknak az összegyűjtése, közreadása legátfogóbban szintén a székelyek vonatkozásában történt. A székelység helyi statutumainak Imreh István által közreadott kötetei isme-

reteim szerint a legteljesebb gyűjteményei a témának. Jelen munkámban ezért összehasonlítási, viszonyítási alapnak a székely szabadság keretében megvalósult helyi szabályalkotási tevékenységet tekintem.

A jászkun szabadság eszmeiségének mély érzelmi és erős jogi tartalma átszötte a Jászkun kerület népének gondolkodását, hatott az organikus és organizált közösségek mindennapi életére, meghatározta a helyi társadalom írott és íratlan törvényeit, és viszonyát Magyarországnak törvényes rendjéhez. Ahhoz, hogy megértsük a jászkun népesség jogi kultúrájának a mindennapi életben betöltött kiemelt szerepét meg kell ismernünk e kultúra kialakulását, fel kell tárni az elemeit, a jogélet folyamatait, kiemelten a jogszokásokat és a szokásjogot, azok még fellelhető dokumentumait.

A jogszokást a szokásjogtól az eltérő kikényszerítő erő különbözteti meg. A jogszokásnál nem a bíróság, hanem a közvélemény állít kényszert a norma mögé. *A jogszokás betartása és betartatása nem egyfajta jogalkotó szerv hatáskörén, tekintélyén, hatalmán, törvénykezési jogkörén, privilégiumán nyugodott, hanem egy közösség meggyőződésén.* Ebben az értelemben a Jászkun kerületben oly nagy jelentőséggel bírt statutumokat nem a jogszokások, hanem a szokásjog körébe sorolom. Ám nem tekinthetünk el attól, hogy a normák legtöbbször, amelyek egy helyi statutum megalkotása, elfogadása és kihirdetése során a lakosság mindennapjait szabályozták, a kodifikáció során ugyanennek a helyi társadalomnak a jogszokásai közül emelték át a szokásjogba. A Jászkun kerület népességének társadalmi együttélését szabályozó jogszokások és a szokásjog feltárásával – eltérően a székelyek jogszokásaitól és szokásjogától – alig foglalkoztak kutatóink. Kivételként csupán az 1799-ben kihirdetett Jászkun Statutumot említhetem, melynek hosszú életű paragrafusait számtalan összefüggésben közölték jogászok, történészek, néprajzkutatók, s mások, akik a Jászkun kerület társadalmával foglalkoztak. Jelen munkámmal részben a kutatás hiányait szeretném pótolni,

másrészt bízom abban, hogy sikerül a témára irányítani további kutatók figyelmét. A feladat nem könnyű, hiszen a Jászkun kerület és településeinek leltári anyagában, a jogszokásokra alig utalnak direkt források, legtöbbször szövegek közötti megjegyzésekből, a közvélemény bonyolult megnyilvánulásából következtethetünk népeleti hatásokra.

A jászok és kunok magyarországi befogadásuktól elnyert szabadságát, ha nem is változatlanul, a török uralom időszaka alatt is megőrizte a népi emlékezet, s az évszázadok során szinte észrevétlenül beépültek mindennapi életükbe. Jogéletüket a török igazgatás nem bolygatta. 1637-ben a budai pasa a következőket írta a jászokról: *„A hatvani szandzsákban fekvő Jászság rájái, közöttük Berény városa, Jászladány és a náhije más rájái... az ellenséges Magyarország szabad korona-rájái. A magyar királynak a szokás szerint járó adókat, az iszlám birodalmának pedig dzsízjéjüket megfizetik. Ezen túl semmilyen olyan ügyük nincs, ami bármelyik fél beavatkozását tenné szükségessé.”*

Az etnikailag már kevert népességű Jászkun kerület formálisan 1682–1876-ig funkcionált, lakosságának szabadsága azonban a középkorban Magyarországra költözött jászok és kunok jogaiban gyökerezett. A kerületek szabadságuk megőrzésére, megújítására mindenkor kiemelt figyelmet fordítottak. Miközben őrizték népcsoporti kiváltságait, hagyományait, szokásait, erőteljesen haladt a jász és kun közösségek jogi egységesülése. A folyamat betetőzését a Jászkun kerület teljes önállósulása jelentette.

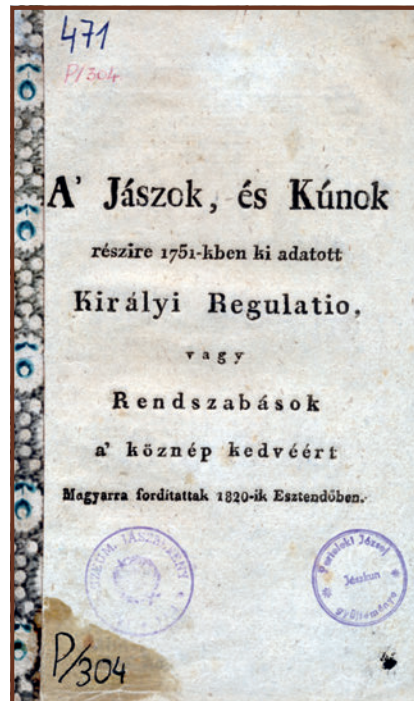
Az 1682-ben a formálisan is önállósult Jászkun kerület rendezett törvényhatóság volt, melynek jogrendje sajátos átmenetet képezett az etnikai és a területi autonómia között. Később, a mintegy 20 évig tartó „szabad időszak” után a lakosság 43 esztendeig a Jászkun kerület egységében, de földesúri alávetettségben taksás jobbágyként folytatta életét. I. Lipót király 1702-ben adta el a kerületet a Német Lovagrendnek. Az akció súlyos jogsértést jelentett mind a kerület népével mind a magyar országgyűléssel szemben, hiszen az országgyűlés legnagyobbat kiterjedésű koronabirtoka

volt az üzlet tárgya. A földesúri alávettség 1702–1745 májusáig tartott, ám a források igazolják, hogy a *jászkun szabadság* megőrzött elemei, ebben az időszakban is erősítették településeik önszervező képességét. A lakosság elfogadta a földesúri adminisztráció pedig eltúrte, hogy a helységek választott előljárai községük erkölcsi, gazdasági és politikai életét a jászkun szabadság szellemében irányítsák.

A jász és kun népesség alapjogait a két népcsoport középkorban történt befogadásakor és azt követően éppúgy, mint 1745 után királyi privilégiumok szabták meg. A jogélet gyökerei tehát jelentős eltérést mutatnak a szintén népcsoportok szabadságot élvező székelyek jogéletének gyökereivel, hiszen a székely jog eredete, a *székely szabadság* nem vezethető vissza királyi privilégiumra, bár az idők során számos kodifikált jogi szabályozáshoz kényszerültek alkalmazkodni. Talán ezért is régebbi a székely települések statutum alkotásának gyakorlata, mint a jász és kun településeké, hiszen a székely communitásoknak erőteljesebben kellett a saját szabályaikba kapaszkodniuk, támaszkodniuk, mint azoknak a népcsoportoknak, amelyek számára a királyi privilégiumok megszabták életlehetőségeinek határait. A jász és kun, a jászkun jogélet alaptörvényeinek tekintett királyi privilégiumok – az 1279. évi keresztségi kiváltságlevél és az 1745. évi redempcionális diploma – belesimultak a helyi népcsoportokban, communitásokban kialakult jogszokásokba. A jászok és kunok helyi szabályai sajátos módon akkor sem öltöttek külön statutum formátumot amikor falvaik már igazodtak a magyar falurendszerhez. Ha a jászoknak és a kunoknak voltak is a székely falutörvényekhez hasonló statutumaik azokat vagy nem foglalták írásba, vagy nem maradtak meg az utókor számára megismerhető formában. Az írott székely jog viszont már a 16. században létezett. Werbőczy István a Hármaskönyvben a székely szokásjogot a tételes magyar jogrendszer részévé tette, meghagyva számukra az önkormányzati jogalkotás szabadságát.

Az etnikailag már kevert jász és kun jogait őrző népesség új alaptörvénye 1745. május 6-án született, és a hajdani etnikai autonómiájuk helyett területi autonómiát adott számukra. A redempciót engedélyező diploma a lakosság szemében mindenkor örök-

érvényű maradt, amit a gyakorlatban a maguk törvényévé fogadtak, és szabadságaik tudatában helyi törvényekkel folytonosan kiegészítettek. A kiváltságolt Jászkun kerület településein 1745 után dokumentálhatóan határozottabban érvényesült a közösségi önszerveződés, amelynek helyi formáit a székely faluközösségekben már évszázadokkal régebben gyakorolták. Utóbbiról Imreh István azt írta: „A faluközösségekben munkálódó ember életében volt rend, megállapodottság, szabályozottság. A communitásban pedig volt erő a rend a szabály ellen vétő megbüntetésére, a közösségellenesség, a szabadság megfékezésére.” A jászkun tár-

sadalom közösségeinek együttéléséről hasonló megállapítást tehetünk kiegészítve azzal, hogy a mindennapjaikat szabályozó rendelkezések, soha nem kerültek összeütközésbe alaptörvényeik paragrafusaival és a helyi társadalom jogszokásaival sem. A jászkun helyi rendszabályok időben későbbi keletkezésük mellett – amint már említettem – abban is különböztek a székely közösségek helyi szabályaitól, hogy nem mindenkor öltöttek statutum formátumot, holott a jogszokások statutummal alakítása már az eladottság időszakában szabadságaik átmentésének egyik eszköze volt.

Bizonyossággal megállapítható, hogy a jászok és kunok jogi intézményeinek sokszínűsége és gazdagsága a székelyek helyi jogalkotásánál később, döntően a

Jászkun kerület önálló törvényhatóságává válása után bontakozott ki. A kerületekben a jogi intézmények hatáskörét azok megnevezése tükrözte: országos törvények, királyi privilégium, kormányzó főhatóságok rendeletei, nádori statutumok, kerületi és települési statutumok valamint egyéb helyi rendelkezések, továbbá jogszokások, erkölcsi jellegű szokások, szokásnormák. A különböző szintű és hatókörű jogi szabályozás legtöbbször korlátokat tartalmazott, mégis az autonómia fogalmát nem ismerő helyi társadalomban a szabadságot jelképezte és alátámasztotta a kerületen kívül élőkkel való elkülönülésüket.

Felhasznált irodalom:

Bánkiné Molnár Erzsébet:

A jászkun autonómia 2005

Bánkiné Molnár Erzsébet:

A jászkun szabadság. A törvényesség helyi sajátosságai a Jászkun kerület népi kultúrájában (1682–1876).

Szekszárd, 2017

Botka János: *A kun és jász jogok védelmezése a XVI. század közepétől a redempcióig.* 9–56. In: Zádorné Zsoldos Mária szerk.: ZOUNUK 14.

1999. Szolnok

Egyed Péter: *Intézmények erkölcsök és személyes szabadság a székely társadalomban.*

In: Korunk, XXXVII. (1978)

Hegyi Klára: *Jászberény török levelei.* In: Szolnok Megyei Levéltári Füzetek 11. Szolnok, 1988

Imreh István: *A rendtartó székely falu. Faluközösségi határozatok a feudalizmus utolsó évszázadából.*

Bukarest, Kriterion, 1973

Imreh István.

A törvényhozó székely falu.

Bukarest, Kriterion, 1983

Mezey Barna: *Szokásjog és szokás határán: jogszokások.* In: Mezey Barna – Nagy Janka Teodóra szerk.: *Jogi néprajz – jogi kultúrtörténet.*

Budapest, 2009

Pál-Antal Sándor: *Székely önkormányzat-történet.* Mentor K.

Marosvásárhely, 2002

Szabó László: *Jászság.* Budapest, 1882

Szabó László: *Az egyes – különös – általános, illetve az egyedi és átlagos a történeti kutatásban.* In: Szabó László: *Tanulmányok a magyarrá lett jászokról.* Szolnok – Debrecen, 2019

Bánkiné dr. Molnár Erzsébet
történész, ny. múzeumigazgató